

ZJAWISKO PRZEMOCY W RODZINIE

1. Definicja przemocy w rodzinie oraz specyfika zjawiska przemocy w rodzinie

Przemoc w rodzinie – to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Rodzaje przemocy:

- fizyczna - naruszanie nietykalności fizycznej;
- psychiczna - naruszenie godności osobistej;
- seksualna - naruszenie intymności;
- ekonomiczna - naruszenie własności;
- zaniedbywanie - naruszenie obowiązku opieki ze strony bliskich osób.

Typy przemocy w rodzinie:

- przemoc wobec małżonka;
- przemoc wobec dziecka;
- przemoc wobec rodzeństwa;
- przemoc wobec rodziców;
- zaniedbywanie i przemoc wobec osób w podeszłym wieku.

Cechy przemocy:

- jest to proces, nie pojawia się znienacka, jest cykliczna;
- ma tendencję do powtarzania się, eskaluje, nie zatrzymana przybiera na sile;
- toczy się w wymiarze dominacja – uległość;
- nie jest zjawiskiem niezależnym od udziału człowieka;
- przejawia się w różnych formach.

Cykle przemocy:

Przemoc ma charakter cykliczny. Akt przemocy wobec osoby bliskiej bardzo rzadko jest incydem jednorazowym. Agresywne zachowania nasilą się wraz z upływem czasu, zarówno pod względem intensywności, jak i częstotliwości. Osoba doznająca przemocy bez pomocy z zewnątrz bardzo rzadko jest w stanie sama ją przerwać. Spowodowane jest to brakiem wiary w możliwość samoistnej zmiany zachowania sprawcy przemocy. Cykle przemocy zwykle przebiegają w trzech następujących po sobie fazach:

- w fazie „narastającego napięcia” następuje wzrost napięcia i natężenie sytuacji konfliktowej;

- w „fazie ostrej przemocy” (wybuch gniewu i wyładowania agresji) osoba poszkodowana skłonna jest do szukania pomocy, jednakże bez należytego wsparcia wycofuje się ze swoich działań w następującej później;
- i skrucy ” i ze strony sprawcy, okazywanego przez niego żalu. Brak specjalistycznej pomocy powoduje nawrót przemocy spowodowanej ponownym wzrostem napięcia u sprawcy.

Cykle takie mogą trwać przez wiele lat , przy czym zwykle skracają się fazy „miodowego miesiąca”, wydłużają i bardziej dramatycznie przebiegają „fazy napięcia i gwałtownej przemocy”. To co kiedyś było w fazie „miodowego miesiąca” - przyjemności, przekształca się w unikanie przykrości, bólu i cierpienia. Po pewnym czasie „faza miodowego miesiąca” zanika całkowicie i pozostają tylko dwie fazy.

Przemoc ukierunkowana jest głównie w stosunku do osób słabszych fizycznie, psychicznie o niskim poczuciu własnej wartości i uzależnionych od sprawcy. Ofiarami przemocy najczęściej zostają dzieci i kobiety. Jednakże coraz częściej zdarza się, że ofiarami przemocy stają się również mężczyźni. Szczególnie narażone na ataki przemocy są również osoby niepełnosprawne i ludzie w podeszłym wieku. Bardzo często przemoc związana jest ze spożywaniem przez sprawcę alkoholu lub innych substancji odurzających.

2. Przemoc wobec kobiety

Najliczniejszą grupę ofiar przemocy stanowią kobiety. Kobieta żyjąca ze sprawcą najczęściej jest zależna od niego pod względem ekonomicznym. Często tłumaczy zachowanie partnera jego nastrojem, przykrościami, których doznał na przykład w pracy lub przeżyciami z jego dzieciństwa. Przestraszona, z poczuciem własnej niemocy i bezwartościowości z głębokim przeświadczeniem, że zasługuje na to, co ją spotyka, uważa, że nie ma wyjścia z sytuacji. Jednakże z drugiej strony nie może znieść dłużej agresji partnera, szybko tłumaczy sobie, że to ostatnie pobicie. Wstydzi się mówić o swoim związku i sposobie traktowania jej przez partnera. Krańcowo zależna emocjonalnie od partnera nie wyobraża sobie życia poza związkiem, ale też nie wyobraża sobie dalszego życia z nim. Kobieta będąca ofiarą przemocy może być również niezdolna do samoobrony w sytuacji, gdy jest chora, ciężarna, niepełnosprawna fizycznie, upośledzona umysłowo czy chora psychicznie. Możemy wyróżnić następujące formy przemocy wobec kobiet:

- przemoc fizyczna;
- przemoc psychiczna/emocjonalna;
- przemoc seksualna;
- przemoc materialna/ekonomiczna.

3. Przemoc wobec mężczyzny

Zarówno kobiety, jak i mężczyźni mają zbliżoną skłonność do stosowania przemocy, jednak mężczyźni w porównaniu do kobiet rzadziej przyznają się do faktu bycia ofiarą przemocy. W społeczeństwie wciąż panuje stereotyp silnego, twardego mężczyzny i słabszej, kruchej kobiety. Staje się to powodem zatajania przez mężczyzn faktów doznawania przemocy ze strony partnerek. Przemoc wobec mężczyzny częściej wiąże się z przemocą emocjonalną i psychicznym znęcaniem, rzadziej ma charakter fizyczny. Mężczyzna bywa poniżany, wyzywany, ośmieszany, kontrolowany, krytykowany, szantażowany i narażony na groźby ze strony kobiety. Pozostający w związkach małżeńskich mężczyźni –mający dzieci, są często

straszeni przez kobiety ograniczeniem lub całkowitą utratą kontaktu z dziećmi. Zdarza się, że kobiety nastawiają negatywnie dzieci wobec ojców, co wzbudza w nich lęki niszczy ich relacje z dziećmi. Krzywdzeni mężczyźni, rzadziej dochodzą swoich praw i szukają pomocy. Wstydzą się faktu pobicia przez partnerkę, ukrywają widoczne ślady i zaprzeczają, że przemoc może ich dotyczyć. Wynika to z braku świadomości społecznej powagi problemu przemocy w stosunku do mężczyzn. Co więcej, zdarza się, iż przemoc wobec mężczyzn jest nadal w wielu środowiskach tematem tabu. Mężczyzna będący ofiarą znęcania się psychicznego lub przemocy fizycznej ze strony partnerki, wzbudza zdziwienie i niedowierzanie otoczenia. Zamyka mu to drogę do uzyskania pomocy. W takim razie, przeciwdziałając przemocy w rodzinie, która dotyka także mężczyzn, należy zwiększać świadomość społeczną oraz być gotowym na udzielenie pomocy także mężczyźnie w razie potrzeby. Należy również kłaść nacisk na zwiększenie troski o dobro mężczyzny sprzeciwiając się stereotypowemu postrzeganiu zarówno roli kobiety i mężczyzny we współczesnym świecie.

4. Przemoc wobec dziecka

Coraz częściej można zauważyć, że w rodzinach, gdzie występuje przemoc wobec matki, ma miejsce także przemoc wobec dziecka. Przemoc wobec dzieci ma konsekwencje nie tylko bezpośrednie i fizyczne, lecz także długofalowe i dotyczące wielu obszarów życia dziecka.

Doświadczenie przemocy w domu stanowi często przyczynę powielania agresywnych zachowań w relacjach z innymi. Przemoc wobec dziecka ze strony najbliższych pomijając obrażenia cielesne powoduje zaburzenie poczucia bezpieczeństwa i zaufania. Niezaspokojenie tych podstawowych potrzeb nie pozostaje bez znaczenia dla dalszego rozwoju młodego człowieka, może być jednocześnie przyczyną wielu schorzeń psychosomatycznych. Istnieje również duże ryzyko powielania przez najmłodszych zachowań przemocowych w dorosłym życiu, zaś brak właściwej reakcji na przemoc potęguje ją i utrwała.

Nie bez znaczenia dla rozwoju postaw agresywnych, oprócz środowiska rodzinnego czy szkolnego ważną rolę odgrywa grupa rówieśnicza. Grupy rówieśnicze uczą szeroko rozumianego współdziałania, dają poczucie bezpieczeństwa i przynależności. Stwarzają możliwość wymiany poglądów, ale równocześnie mogą zachęcać i dopingować do podejmowania zachowań ryzykownych, w tym agresywno - przemocowych.

5. Przemoc wobec osób starszych i/lub niepełnosprawnych

Przemoc wobec osób starszych jest definiowana przez World Health Organization (2009) jako *„jednorazowy lub powtarzający się akt, stający się przyczyną zranienia lub niesie ze sobą ryzyko zranienia (bez względu czy jest to działanie intencjonalne czy też nie) osoby starszej, pozostającej w opiece opiekuna lub ze strony innych osób, pozostających w relacjach, które powinny zapewniać zaufanie, a w rzeczywistości są źródłem zranienia lub stresu dla osoby starszej”*. Przemoc w rodzinie wobec osób starszych występuje pod wieloma postaciami jak:

- **krzywdzenie fizyczne** – występujące pod postacią: bicia, kopania, zadawania bólu, krepowania, wiązania itp.;
- **krzywdzenie psychiczne/emocjonalne** – stosowanie gróźb słownych, infantylizacja (używanie „dziecięcej” mowy), poniżanie i inne działania mające na celu dehumanizację osoby, po to by wzbudzić w niej lęk przed próbą sprzeciwu i rozniewaniem sprawcy przemocy;

- **przemoc finansowa/ekonomiczna** – pozbawianie środków do życia, wymuszanie pieniędzy;
- – najczęściej występująca forma przemocy, opiera się na zaniechaniu i poważnych uchybieniach ze strony opiekunów osoby starszej widocznych w odmowie zaspakajania potrzeb fizjologicznych, w tym brak pożywienia, wody, zapewnienia opieki higieny osobistej; psychicznych, tj. brak zapewnienia bezpieczeństwa, nie okazywanie szacunku, miłości – brak odpowiedniej opieki zdrowotnej, dostarczania leków;
- **przemoc seksualna** – kontakty seksualne z osobami w podeszłym wieku, pojawiający się u seniorów lęk przed rozbieraniem, uszkodzenie narządów płciowych, choroby weneryczne, infekcje intymne.

6. Konsekwencja doznawania przemocy

Przemoc w rodzinie jest doświadczeniem traumatycznym, którego skutkiem są zarówno bezpośrednie szkody dla zdrowia psychicznego jak i fizycznego ofiary przemocy. Zachowania takie wynikają z „wyuczonej bezradności (PTSD)” rozwijającej się na bazie życiowych doświadczeń sięgających nawet dzieciństwa czy też z „zespołu stresu pourazowego”, którego stopień nasilenia objawów tj. izolacji, depresji, poczucia wyobcowania, niepokoju, nagłego wybuchu złości, gniewu jest uzależniony od nasilenia przemocy i występuje tym intensywniej im większe było zagrożenie życia i straty ofiary. U osób doznających przemocy w rodzinie można również zauważyć efekt „Syndromu Sztokholmskiego”, jako szczególny rodzaj przywiązania powstającego w sytuacji, kiedy sprawca ma całkowitą władzę nad życiem ofiary.

Konsekwencje doznawania przemocy można podzielić na:

- **konsekwencje fizyczne**, to zarówno te, które są efektem pobicia (złamania kończyn, siniaki, krwaki), jak i różnego rodzaju dolegliwości zdrowotne (ból głowy, mięśni lub żołądka, nadciśnienie tętnicze, dolegliwości kardiologiczne, gastrologiczne, psychiatryczne lub neurologiczne itp.);
- **konsekwencje emocjonalne**, do których zaliczyć można: obniżenie poczucia własnej wartości, silne poczucie winy, obniżony nastrój, poczucie osamotnienia, drażliwość, brak szacunku dla samej siebie, dolegliwości psychosomatyczne, zaburzenia snu, kłopoty z koncentracją, sięganie po alkohol i inne substancje psychoaktywne w celu poradzenia sobie z problemem przemocy itp.
- **konsekwencje społeczne**, wycofanie się z kontaktów z innymi ludźmi, izolowanie się, trudności w funkcjonowaniu w pracy itp.

7. Rodzaje udzielanej pomocy osobom dotkniętym przemocą.

Osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się bezpłatnej pomocy, w szczególności w formie:

- poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;
- interwencji kryzysowej i wsparcia;
- ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniemożliwienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej;

- zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;
- badania lekarskiego, w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie; zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu, pomocy w uzyskaniu mieszkania.

8. Zespoły interdyscyplinarne

Ważną rolę w przeciwdziałaniu przemocy odgrywają zespoły interdyscyplinarne.

Zespół interdyscyplinarny jest to grupa ludzi, specjalistów z różnych dziedzin, zajmująca się rozwiązywaniem konkretnego problemu przy wykorzystaniu zasobów będących w dyspozycji każdego z członków takiego zespołu. Zespoły te funkcjonują w ramach działalności miejskich lub gminnych ośrodków pomocy społecznej. Zespoły interdyscyplinarne powoływane są do realizacji zadań ustawowych i ich celem jest przede wszystkim diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie, w dalszej kolejności działania zapobiegawcze, prewencyjne w środowiskach zagrożonych dewiacjami i patologią, a także podejmowanie interwencji w stosunku do osób dotkniętych przemocą. Jego funkcjonowanie określone jest w drodze porozumień zawartych między gminą a podmiotami niosącymi pomoc osobom doznającym przemocy w rodzinie.

Skład zespołu to przedstawiciele:

- jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;
- komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;
- policji;
- oświaty;
- ochrony zdrowia;
- organizacji pozarządowych;
- kuratorów sądowych;
- czasami również: prokuratorów i przedstawicieli podmiotów działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zadania zespołu interdyscyplinarnego:

- integrowanie i koordynowanie działań w/w podmiotów;
- diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
- podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku;
- inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;
- rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielania pomocy w środowisku lokalnym;
- inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

9. Procedura „Niebieskie Karty”

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w art. 9d przewiduje możliwość podejmowania interwencji w środowisku wobec rodziny, w której ma miejsce przemoc.

Interwencja ta odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie. Procedura ta jest wdrażana przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, policji oraz oświaty i ochrony zdrowia w sytuacji, gdy nabiorą oni, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny bądź w rezultacie zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie. Procedurę „Niebieskie Karty” oraz wzory formularzy tejże procedury określa rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie procedury „Niebieskiej Karty” i wzorów formularzy „Niebieska Karta”. Wszczęcie procedury zaczyna się z momentem wypełnienia formularza „Niebieska Karta” w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, a zakończenie tej procedury następuje w przypadku: ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy albo rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań. O zakończeniu procedury zawiadamia się podmioty, które uczestniczą w procedurze po jej zakończeniu.

10. Działania realizowane wobec sprawcy przemocy

W systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie niezwykle ważne jest – obok działań edukacji społecznej nt. zjawiska przemocy i informacji o miejscach udzielania pomocy oraz ochrony i wsparcia osobom doświadczającym przemocy domowej – prowadzenie oddziaływań w stosunku do osób stosujących przemoc. Jednym ze skuteczniejszych sposobów wpływających na zmianę sprawców przemocy jest ich udział w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Ich opracowanie i realizacja to zadanie powiatu z zakresu administracji rządowej określone w art. 6 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie prowadzone są w celu:

- powstrzymania osoby stosującej przemoc w rodzinie przed dalszym stosowaniem przemocy;
- rozwijania umiejętności samokontroli i współżycia w rodzinie;
- kształtowania umiejętności w zakresie wychowywania dzieci bez używania przemocy w rodzinie;
- uznania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie swojej odpowiedzialności za stosowanie przemocy;
- zdobycia i poszerzenia wiedzy na temat mechanizmów powstawania przemocy w rodzinie;
- zdobycia umiejętności komunikowania się i rozwiązywania konfliktów w rodzinie bez stosowania przemocy;
- uzyskania informacji o możliwościach podejmowania działań terapeutycznych.

Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie są kierowane w szczególności do:

- osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych albo wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary, zobowiązując je do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych;

- osób stosujących przemoc w rodzinie, które uczestniczą w terapii leczenia uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, dla których oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii;
- osób, które w wyniku innych okoliczności zgłaszają się do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym.

Osobę stosującą przemoc w rodzinie, u której zostało rozpoznane uzależnienie od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, kieruje się w pierwszej kolejności na terapię uzależnienia. Oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie nie prowadzi się w miejscach, w których udziela się pomocy i wsparcia ofiarom przemocy w rodzinie.

Przebieg i efekty oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie objęte są działaniami monitorującymi i ewaluacyjnymi prowadzonymi przez powiat lub podmioty, którym powiat zlecił realizację prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, a wyniki tych działań są wykorzystywane w pracach nad doskonaleniem i upowszechnianiem dalszych metod oddziaływania. Naczelnym celem programu jest redukcja zachowań agresywnych u uczestników, kształtowanie postawy partnerstwa i szacunku wobec kobiet oraz odpowiedzialności za popełnione czyny przemocowe. Działania ukierunkowane są na dążenie do rzeczywistego zatrzymania przemocy i budowania konstruktywnych sposobów komunikowania się, współpracy i współdziałania z innymi ludźmi z wykorzystaniem psychoedukacji oraz korekty wyuczonego modelu zachowań. Program ma charakter psychoedukacyjny. Części edukacyjna koncentruje się na przekazaniu szeroko pojętej wiedzy na temat zjawiska przemocy. Część korekcyjna ukierunkowana jest na zdobycie umiejętności niestosowania przemocy, treningu umiejętności społecznych i asertywności oraz naukę korzystania ze wsparcia społecznego.

W ramach kampanii społecznej „Razem przeciw przemocy” dofinansowanej z budżetu Województwa Podkarpackiego - Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Rzeszowie w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

